

Monopis neglecta, een nieuwe micronachtvlindersoort voor Nederland (Lepidoptera: Tineidae)

Marcel Prick
Arnold Schreurs

TREFWOORDEN

Detritivoor, Geulle, vergeten kijkgaatje, xerothermofiel

Entomologische Berichten 80 (3): 94-96

Op 17 juli 2018 is te Geulle, Limburg, opnieuw een nieuwe micronachtvlindersoort voor de Nederlandse fauna ontdekt. Deze soort, *Monopis neglecta*, is pas recent nieuw voor de wetenschap beschreven. De vlinder is tot nu toe niet bekend uit een van de ons omringende landen. Hier worden de in Nederland voorkomende soorten van het genus *Monopis* kort belicht. Vervolgens komen de uiterlijke kenmerken van *M. neglecta* aan bod, waarbij ook op de verschillen met twee sterk gelijkende soorten wordt ingegaan. Dan wordt de verspreiding onder de loep genomen. Daarna wordt aandacht besteed aan de levenswijze en de vliegtijd van *M. neglecta*.

Inleiding

Al vele jaren determineert Arnold Schreurs de microlepidoptera die Frans Cupedo in zijn tuin te Geulle vangt. Deze tuin grenst aan de achterzijde direct aan een spoorweg en het Bunderbos. Hier werden eerder al vijf nieuwe soorten voor de Nederlandse fauna ontdekt: grauwe stofuil *Caradrina gilva* (Donzel, 1837) (Cupedo 2009), bleke esdoornsteltmot *Caloptilia honoratella* (Rebel, 1914) (Prick et al. 2017), bitterkruidknoopvlekje *Eucosma balatonana* (Osthelder, 1937) (Groenen et al. 2018), peppeltwijgmineermot *Phyllocnistis extrematrix* (Martynova, 1955) (Prick et al. 2018) en donkerbonte wilgenroosjesmot *Mompha lacteella* (Stephens, 1934) (Prick et al. 2019). Eerder werd gemeld dat hier eveneens het eerst herkende exemplaar van *Phyllocnistis asiatica* (Martynova, 1955) werd gevangen (Prick et al. 2018). Zdenek Laštuvka heeft echter, na bestudering van het genitaal, geconstateerd dat Arnold Schreurs al op 27 juli 1983 bij Erenstein (Kerkrade) een vlinder had verzameld.

Tussen het op 17 juli 2018 in een lichtval verzamelde materiaal trok een sterk afgevlagen vlinder van het genus *Monopis* de aandacht vanwege een enigszins afwijkend uiterlijk. Na genitaalonderzoek door Arnold Schreurs kon de vlinder als een mannetje van *Monopis neglecta* (Šumpich & Liška, 2011) worden gedetermineerd. De determinatie werd door Reinhard Gaedike bevestigd. Het is het eerste Nederlandse exemplaar van de soort en het is de achtste in ons land waargenomen soort van het genus *Monopis*.

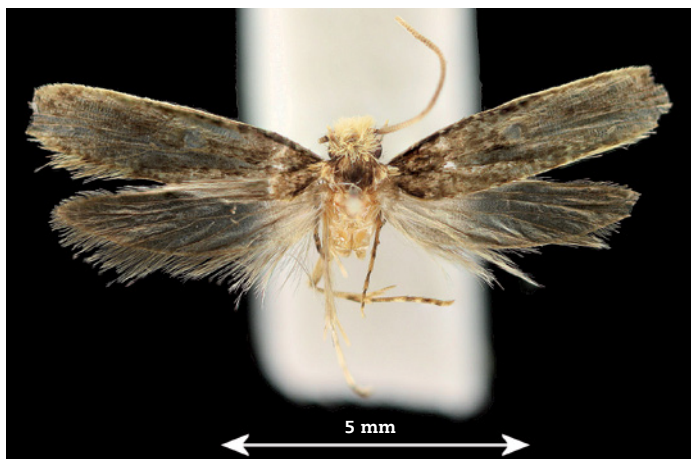
Het genus *Monopis*

De Nederlandse benaming van het genus *Monopis* is 'kijkgaatjes'. Deze naam verwijst naar de ronde, kleurloze, doorzichtige (hyaline) vlek op de voorvleugels. Tot nu toe was dit genus in Nederland met zeven soorten vertegenwoordigd. Drie soorten, geel kijkgaatje *M. obviella* (Denis & Schiffermüller, 1775), crème kijkgaatje *M. crocicapitella* (Clemens, 1859) en zustertermot *M. monachella* (Hübner, 1796), kunnen op grond van hun habitus onmogelijk met *M. neglecta* verwisseld worden. De andere vier

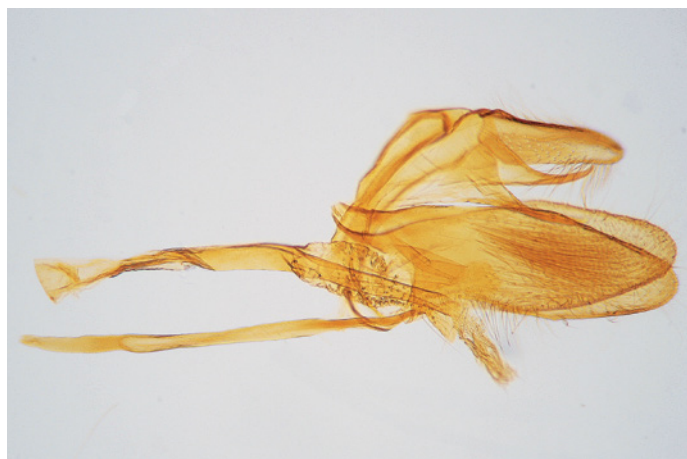
soorten lijken in meer of mindere mate op elkaar. Eén soort, het zeer zeldzame egaal kijkgaatje *M. imella* (Hübner, 1813) heeft als enige egale voorvleugels en maakt waarschijnlijk geen vast onderdeel uit van de Nederlandse fauna, omdat de soort veelal met buitenlands materiaal wordt geïmporteerd (Muus 2020). Op 21 mei 2016 is ook deze soort in de tuin van Frans Cupedo verzameld en via genitaalonderzoek door Reinhard Gaedike gedetermineerd. De in Nederland eveneens zeer zeldzame patrijspoortmot *M. fenestratella* (von Heyden, 1863) zou eventueel met *M. imella* verward kunnen worden (Corver 2020). Volgens Šumpich (2011) is de gelijkenis van *M. neglecta* het grootst met de twee resterende soorten, kijkgaatje *M. laevigella* (Denis & Schiffermüller, 1775) en witvlekkijkgaatje *M. weaverella* (Scott, 1858). Dit zijn (vrij) algemene soorten die verspreid over heel Nederland worden waargenomen.

Uiterlijke kenmerken

Šumpich (2011) en Gaedike (2019) beschrijven deze laatste drie soorten uitvoerig en sommen de onderscheidende kenmerken op. De vleugelspanwijdte van het mannetje van *M. neglecta* (figuur 1) varieert van 10-13 mm en die van de vrouwtjes van 11-14 mm. Daarmee is de soort iets kleiner dan *M. laevigella* en *M. weaverella*. Bij *M. neglecta* heeft de kop een strogele beharing en zijn de labiale palpen crèmekleurig. De thorax en de tegulae zijn donkerbruin. De voorvleugels zijn grijsbruin en bij verse exemplaren hebben ze een metaalachtige tint. Tussen het 'kijkgaatje' en de costa bevinden zich verspreid slechts weinige, lichte, crèmekleurige schubben. Soms ontbreken die (bijna) helemaal. De costa heeft in het midden een dun geelachtig lijntje. Verder bevinden zich op de costa vanaf de basis tot aan de apex enkele korte, dunne, geelachtige streepjes. *Monopis laevigella* heeft donkere labiale palpen en rond het kijkgaatje in de richting van de costale rand bevinden zich verspreid lichte schubben. *Monopis weaverella* heeft op de voorvleugels altijd een opvallende lichtgelige vlek nabij de tornus aan het begin van de franje. Bij de twee andere soorten is deze vlek onopvallend of

1. Mannetje van *Monopis neglecta*, Geulle (Limburg), 17.vii.2018, leg. Frans Cupedo, det. & col. Arnold Schreurs. Foto: Frans Cupedo
1. Male of *Monopis neglecta*, Geulle (province of Limburg), 17.vii.2018, leg. Frans Cupedo, det. & col. Arnold Schreurs.

2. Mannelijk genitaal van *Monopis neglecta*, Geulle (Limburg), 17.vii.2018, prep. Arnold Schreurs (nr. 1979). Foto: Frans Cupedo
2. Male genitalia of *Monopis neglecta*, Geulle (province of Limburg), 17.vii.2018, prep. Arnold Schreurs (nr. 1979).

ontbreekt zelfs helemaal. Deze verschillen zijn echter alleen bij verse dieren goed te zien. De achtervleugels van *M. neglecta* zijn bruingrijs.

Aan de hand van het genitaal is *M. neglecta* goed te onderscheiden van *M. laevigella*. De genitaliën (van beide geslachten) lijken echter sterk op die van *M. weaverella*. Bij het mannetje is het enige verschil dat de borstelharen aan de binnenkant van de valve niet of nauwelijks boven de costaalrand uitsteken (Gaedike 2019) (figuur 2).

Volgens Šumpich (2011) heeft het vrouwtje van *M. neglecta* een veel dunnere en langere ductus bursae en anders gevormde signa in de bursa copulatrix. Bij *M. weaverella* is de ductus bursae over de gehele lengte duidelijk breder en veel korter, ongeveer even lang als de bursa copulatrix. De signa van *M. neglecta* zijn opvallend langgerekt en spits toelopend. Bij *M. weaverella* zijn de signa hoekig en relatief grof (website britishlepidoptera.weebly.com, zie ook afbeeldingen bij Fazekas et al. 2012). Volgens Gaedike (2019) zijn de vrouwelijke genitaliën van *M. neglecta* en *M. weaverella* echter niet duidelijk te onderscheiden. Gezien het feit dat de DNA-barcodes van *M. neglecta* en *M. weaverella* wel duidelijke verschillen laten zien, concludeert hij dat *M. neglecta* een geldige soort is.

Verspreiding

Het holotype van *M. neglecta* stamt uit Tsjechië (Vranov nad Duji – Braitava, Podyí National Park, 25 mei 2009) en bevindt zich in de collectie van het Nationaal Museum te Praag. Ook op verschillende andere plekken in Tsjechië is de soort waargenomen. Verder wordt ze gemeld uit Slowakije, Slovenië, Hongarije, Oostenrijk en Italië. Buiten Europa is in 2006 een mannetje in Iran gevonden (Gaedike 2019). In Hongarije is de vlinder in 1992, 2000, 2002 en 2010 aangetroffen (Fazekas et al. 2012). Op basis van DNA-onderzoek komen Aarvik et al. (2017) tot de conclusie dat het bij *M. laevigella* in Finland waarschijnlijk een complex van twee nauw verwante soorten betreft. Of het bij een van deze twee soorten om *M. neglecta* gaat, is echter nog niet duidelijk geworden. Uit de ons omringende landen Duitsland en België, maar ook uit Zwitserland en Frankrijk zijn nog geen waarnemingen bekend. Een oorzaak zou wellicht kunnen zijn, dat de soort vaak over het hoofd wordt gezien. Hieraan refereert in ieder geval de wetenschappelijke naam *M. neglecta*.

Levenswijze en vliegtijd

De rupsen van het genus *Monopis* zijn detritivoor, dat wil zeggen, ze leven van dood organisch materiaal zoals vachten van kadavers, uilenballen en detritus in vogelnesten, maar ook van rottend hout en boomzwammen. Van de rups en de waardplanten van *M. neglecta* is tot nu toe niets bekend (Fazekas et al. 2012, Gaedike 2019, Šumpich 2011). Waarschijnlijk leven de rupsen echter, net zoals de rupsen van de andere *Monopis*-soorten, van dood organisch materiaal. Imago's zijn gevangen aan de randen van warme bossen, vooral xerothermofiele eikenbossen (Šumpich 2011). In Hongarije zijn ze hoofdzakelijk in het laagland, variërend van 90 tot 300 m hoogte, in droge graslanden, zandsteppen en stenige steppen gevonden (Fazekas et al. 2012). Dit alles duidt erop dat *M. neglecta* een xerothermofiele soort is. De imago's vliegen in twee elkaar overlappende generaties vanaf begin mei tot eind september. Vooral de mannetjes worden door kunstmatige lichtbronnen aangetrokken (Fazekas et al. 2012, Šumpich 2011).

Naamgeving en discussie

Verwijzend naar de wetenschappelijke naam stellen de auteurs als Nederlandse naam voor *Monopis neglecta* 'vergeten kijkgaatje' voor.

Het is mogelijk geen toeval dat het eerste Nederlandse exemplaar van *M. neglecta* juist in de tuin in Geulle is gevangen. Immers ook *C. gilva*, eveneens een xerothermofiele soort, werd hier voor het eerst in Nederland aangetroffen en heeft thans in die omgeving een stabiele populatie. De vangplek grenst namelijk direct aan een spoorlijn. Cupedo (2009) wees op de rol die spoorlijnen en spoorwegemplacements, beide xerothermofiele biotopen, door hun uitgesproken warme, droge karakter en open vegetatiestructuur voor warmteminnende soorten kunnen spelen. Bovendien vormen spoorlijnen, als lijnvormige elementen in het landschap, een belangrijke 'snelweg' voor migrerende en oprukkende soorten.

Dankwoord

De auteurs zijn Reinhard Gaedike zeer erkentelijk voor zijn hulp bij de determinatie van *M. neglecta* en Rudi Seliger voor het beschikbaar stellen van relevante literatuur over deze soort. Frans Cupedo danken zij voor het commentaar op de concepttekst en voor het maken van de foto's.

Literatuur

- Aarvik L, Bengtsson BA, Elven H, Ivinkis P, Jürivete U, Karsholt O, Mutanen M & Savenkov N 2017. Nordic-Baltic Checklist of Lepidoptera. Norwegian Journal of Entomology, supplement no. 3: 1-236.
- Corver SC 2020. *Monopis fenestratella*. In: Microlepidoptera.nl, atlas van de kleine vlinders in Nederland (Muus TST & Corver SC eds). Beschikbaar op: www.microlepidoptera.nl [geraadpleegd op 5 februari 2020].
- Cupedo F 2009. *Eremodrina gilva* (Lepidoptera: Noctuidae) nu ook in Nederland aange troffen. Entomologische Berichten 69: 211-213.
- Fazekas I, Buschmann F & Schreurs A 2012. Hét új molylepke faj Magyarországon. Seven new species of moths in Hungary (Lepidoptera: Tineidae, Bucculatricidae, Lyonetiidae, Blastobasidae, Coleophoridae, Crambidae). Microlepidoptera.hu 4: 1-14.
- Gaedike R 2019. Microlepidoptera of Europe, Volume 9: Tineidae 2 (Myrmecozelinae, Perissomasticinae, Tineinae, Hieroxestinae, Teichobiinae and Stathmopolitinae). Brill.
- Groenen F, Prick M, Schreurs A & Cupedo F 2018. *Eucosma balatonana* (Lepidoptera: Tortricidae), een nieuwe soort voor de Nederlandse fauna. Entomologische Berichten 78: 218-220.
- Muus TST 2020. *Monopis imella*. In: Microlepidoptera.nl, atlas van de kleine vlinders in Nederland (Muus TST & Corver SC eds). Beschikbaar op: www.microlepidoptera.nl [geraadpleegd op 5 februari 2020].
- Prick M, Cupedo F & Schreurs A 2017. *Caloptilia honoratella* (Lepidoptera: Gracillariidae): een nieuwe soort voor de Nederlandse fauna. Entomologische Berichten 77: 243-274.
- Prick M, Van Nieuwerkerken EJ, Cupedo F & Schreurs A 2018. Het aantal slakkenspoormotten in Nederland in één jaar verdubbeld dankzij twee nieuwkomers: *Phyllocnistis extrematrix* en *P. asiatica*. Beschikbaar op: www.microlepidoptera.nl [geraadpleegd op 9 november 2019].
- Prick M, Cupedo F, Koster S & Schreurs A 2019. *Mompha lacteella* (Lepidoptera: Momphidae): een nieuwe wilgenroosjesmot in Nederland. Entomologische Berichten 79: 32-33.
- Šumpich J 2011. Motýli Národních parků Podyjí a Thayatal. Die Schmetterlinge der Nationalparke Podyjí und Thayatal. Znojmo.

Geaccepteerd: 5 februari 2020

Summary

***Monopis neglecta*, a new micromoth for the Netherlands (Lepidoptera: Tineidae)**

On July 17, 2018 a male of *Monopis neglecta* (Šumpich & Liška, 2011) was attracted to a light trap in Geulle, province of Limburg, the Netherlands. Since its description in 2011, the species has been recorded from the Czech Republic, Slovakia, Slovenia, Hungary, Austria, Italy and outside Europe from Iran. It is not known from the adjacent countries Germany and Belgium. Nothing is known about the larval stages, but probably, like other *Monopis* species, the larvae feed on dead organic matter like bird nests, owl pellets and woven woollen material. The species is found in various xerothermic habitats, like warm forest edges and dry steppes. Imagines, especially the males, are attracted to light. The location in Geulle borders on a railroad. Railroad tracks have a xerothermophilic character and are preferred migration pathways for many organisms. The imago's fly in two generations from early May until the end of September.

Marcel Prick
Heerlen
mprick@xs4all.nl

Arnold Schreurs
Kerkrade